

KI VEZETTE KI IZRAEL NÉPÉT EGYIPTOMBÓL?

A JÚD 5 SZÖVEGKRITIKAI VIZSGÁLATA

Júdás levele az újszövetségi kánon egyik legrövidebb, és sokszor méltatlanul elhanyagolt része. Igaz ez annak ellenére, hogy „kevés újszövetségi könyvnek van több mondanivalója a mi generációnk számára, mint Júdás levelének.”¹ A könyv célja az, hogy a keresztény hit alapjaira emlékeztesse olvasóit, és ezzel a hűségüket újra felébressze, amint azt maga a szerző is kifejti: „Szeretteim, miközben minden igyekezettel azon fáradoztam, hogy közös üdvösségünkről írjak nektek, szükségesnek láttam, hogy ezt az intést megírjam: küzdjétek a hitért, amely egyszer s mindenkorra a szentekre bízott. Mert belopóztak közétek bizonyos emberek, akiknek az ítélete régóta meg van írva: istentelenek, akik a mi Istenünk kegyelmét kicsapongásra használják, és a mi egyedüli uralkodónkat és Urunkat, Jézus Krisztust megtagadják” (Júd 1:3-4, RÚF²). „Júdás levele azért van a Bibliában, hogy tanítson minket: ügyelnünk kell arra, hogy hűségesek maradjunk a hitben.”³

A 4. versben Júdás rávilágít arra, hogy olvasói figyelmét kire szeretné ráirányítani: „...a mi egyedüli uralkodónkat és Urunkat, Jézus Krisztust megtagadják”. A fő hangsúly tehát ebben a levélben Jézus Krisztuson van. E tényt fontos lesz szem előtt tartanunk, amikor szemügyre vesszük az 5. versben található szövegkritikai problémát.

Hogy lássuk, milyen szövegkritikai problémáról is van szó, hasonlítsunk össze két magyar nyelvű bibliafordítást, amelyek eltérő módon adják vissza az ötödik verset:

RÚF – Revideált új fordítás:

„Emlékeztetni akarok titeket arra, jóllehet minderről tudtok, hogy bár az Úr egykor kiszabadította népét Egyiptom földjéről, azokat, akik nem hittek, később elpusztította.”

Simon Tamás László:⁴

„Emlékeztetni akarok titeket arra, jóllehet minderről tudtok, hogy Jézus, miután népét egyszer s mindenkorra kiszabadította Egyiptom földjéről, azokat, akik nem hittek, később elpusztította.”

A *Revideált új fordítás* (és az összes többi magyar nyelvű bibliafordítás) e versben úgy fogalmaz, hogy „az Úr” vezette ki népét Egyiptom földjéről. *Simon* bencés fordítása azonban azt írja, hogy ez a személy „Jézus” volt. Jelen tanulmányban az a cél lebeg a szemünk előtt, hogy megvizsgáljuk ennek az igeversnek a tartalmát, figyelembe véve a levél belső üzenetét, valamint a rendelkezésre álló szövegvariánsok valószínűségét. Melyik fordítási megoldás az, amely a szerző eredeti mondandóját tükrözi?

¹ *The Nelson Study Bible*, p. 2156.

² A bibliai idézetek forrása a jelzett kivételektől eltekintve: *Revideált új fordítás* (RÚF)

³ Constable: *Notes on Jude*, p.3.

⁴ Simon Tamás László o.s.b.: *Újszövetség*

1. Júdás levelének tartalma

Hogy a lehetséges szövegvariánsok között választani tudjunk, először Júdás levelének tartalmát kell szemügyre vennünk. Már idéztük a Júd 3-4. verseket, melyben a szerző összefoglalja a levél megírásának indokait és fő célját. A 4. versben pedig Jézus Krisztusra irányítja a figyelmet, mint arra a személyre, akinek központi jelentőséget tulajdonít írásában: „...a mi egyedüli uralkodónkat és Urunkat, Jézus Krisztust...”

Júdásnak azok ellen a hamis tanítók ellen kellett szót emelnie, akik belopakodtak a gyülekezetbe, és kiforgatták Isten kegyelmét, felhasználva ezt féktelenségük igazolására, valamint tagadták Jézus Krisztus tekintélyét.⁵ Ezért próbálta Júdás írásában megvédeni és hangsúlyozni Krisztus tekintélyét – többek között történelmi példával is, mely az ő személyét és szerepét emeli ki.

Jézus Krisztus központi jelentőségét mutatja be az a tény is, ha megfigyeljük, hogy hol és milyen szövegekörnyezetben hivatkozik rá Júdás:

- 1. vers: a szerző magát Jézus Krisztus szolgájának nevezi,
- 4. vers: a hamis tanítók jellemzője, hogy Urunkat, Jézus Krisztust megtagadják,
- 17. vers: emlékezzünk Jézus apostolainak tanítására,
- 21. vers: várjuk Jézus Krisztus irgalmát az örök életre,
- 25. vers: Istené a dicsőség az Urunk, Jézus Krisztus által.

A 24-25. versekben „az Újszövetség egyik nagy áldása zárja le a könyvet. Hangsúlyozza Krisztus fenségét és azt, hogy képes szolgáit megőrizni az eltévelyedéstől.”⁶

Júdás történelmi példákat is említ, hogy a hitehagyás súlyos következményeire felhívja a figyelmet. Köztük szerepel egy Énóknak⁷ tulajdonított idézet, mely így fogalmaz: „Íme, eljött az Úr szent seregeivel, hogy ítéletet tartson mindenk felett, és megbüntessen minden istentelent minden istentelenségért, amelyet istentelenül elkövettek, és minden káromló szóért, amelyet istentelen bűnösökként ellene szóltak” (Júd 14-15). A tágabb bibliai összefüggéseket is figyelembe véve tudhatjuk, hogy Jézus Krisztus az, aki szentjeivel együtt eljön és ítéletet tart mindenk fölé (ítélet: Jn 5:22-23, 2Kor 5:10; Jézus visszatérése, eljövetele: ApCsel 1:11-12, 3:21, Zak 14:4, Fil 3:20, 1Thessz 4:16, 2Thessz 1:7, Mt 24:26-27, 30, 2Tim 4:8, Tit 2:13, Zsid 9:28, 1Jn 2:28, Jel 1:7). Világos hát, hogy Énók jövendölése, amelyet Júdás, a levél szerzője témája kidomborítása érdekében idéz „Krisztus visszajöveteléről és az eljövendő ítéletről” szól.⁸

A fentiekből látható, hogy Jézus Krisztusnak központi szerepe van Júdás levelében. Ezért nem meglepő, ha a szerző a 4. versben is rá hivatkozik, mint arra a személyre, aki kivezette Izrael népét az egyiptomi fogságból.

⁵ Remmers: *Az Újszövetség áttekintése*, p. 156., Alexander: *Kézikönyv a Bibliához*, p. 762., Vladár: *Júdás levele*, p. 653., Gaebelin: *Újszövetségi kommentár*, pp. 602-609.

⁶ Tenney: *Újszövetségi bevezető*, p. 428.

⁷ Az idézet forrása: Énók könyve 1:9 – „Íme! Eljött az Úr tízezernyi szentjével, ítéletet végrehajtani mindenk fölé, és elpusztítani az istentelenekeket, megfedni minden élő az istentelen munkájukért, melyeket istentelenül elkövettek ellene, és minden súlyos beszédért, melyeket az istentelen bűnösök ellene szóltak.”

⁸ Aebi: *Rövid bevezetés a Bibliába*, p. 200.

2. Fordítási lehetőségek és a görög szöveg

A jelenleg rendelkezésre álló magyar nyelvű fordítások közül Simon Tamás László bencés fordítása az egyetlen, amely a főszövegben nem „az Úr”, hanem „Jézus” nevét használja. Rajta kívül az *Egyszerű fordítás* hivatkozik még lábjegyzetében erre a lehetséges olvasatra: „Egyes kéziratokban: 'Jézus'. Ha ezt elfogadjuk, akkor a következő versben is 'Jézus' olvasandó 'Az Úr' helyett.”⁹

Ha azonban figyelembe vesszük az angol nyelvű fordításokat is, akkor ettől árnyaltabb képet kapunk. Idegen nyelvterületen ugyanis több fordítás is lehetséges olvasatnak tartja a „Jézus”-t, és erre a tényre lábjegyzetében hivatkozik is, pl. a következők:

- *American Standard Version*, 1901.
- *Amplified Bible*, The Lockman Foundation, 1954.
- *Disciples' Literal New Testament*, Michael J. Magill, Reyma Publishing, 2011.
- *Easy-to-Read Version*, Bible League International, 2006.
- *Expanded Bible*, Thomas Nelson, Inc., 2011.
- *Good News Translation*, American Bible Society, 1992.
- *Holman Christian Standard Bible*, Holman Bible Publishers, 1999.
- *New American Bible*, Revised Edition, Confraternity of Christian Doctrine, Inc., 2010.
- *New American Standard Bible*, The Lockman Foundation, 1960.
- *New Century Version*, Thomas Nelson, Inc., 2005.
- *New International Version*, Biblica, Inc., 2011.
- *New Revised Standard Version*, Division of Christian Education of the National Council of the Churches of Christ in the United States of America, 1989.
- *Revised Standard Version*, Division of Christian Education of the National Council of the Churches of Christ in the United States of America, 1946.
- *Tree of Life Version*, The Messianic Jewish Family Bible Society, 2015.

A következő fordítások pedig nem csupán lábjegyzetben hivatkoznak Jézusra, hanem Júdás levelének főszövegében adják vissza a verset oly módon, melyből kiderül, hogy nem egyszerűen „az Úr” vagy „Isten” vezette ki Izrael népét az egyiptomi fogságból, hanem „Jézus”:

- *Christian Standard Bible*, Holman Bible Publishers, 2017.
- *Douay-Rheims*, 1609.
- *English Standard Version*, Crossway Bibles, 2001.
- *Lexham English Bible*, Logos Bible Software, 2012.
- *Mounce Reverse-Interlinear New Testament*, Robert H. Mounce, William D. Mounce, 2011. (Ez a görög-angol sorközi fordítás az angol szövegében az „Úr”, a görögben pedig a „Jézus” olvasatot tartalmazza.)
- *New English Translation*, Biblical Studies Press, L.L.C., 1996-2006.
- *New Living Translation*, Tyndale House Foundation, 2004.
- *Wycliffe Bible*, Terence P. Noble, 2001.
- *Nueva Traducción Viviente*, Tyndale House Foundation, 2010. (spanyol)

További érdekes tény az idegen nyelvű fordításokkal kapcsolatban, hogy a Szentháromság-tagadó Jehova Tanúi saját készítésű görög-angol sorközi fordítása, amely B. F. Westcott és F. J. A. Hort görög szövegét¹⁰ tartalmazza, a lábjegyzetben

⁹ *Egyszerű fordítás*, p. 1066.

¹⁰ B. F. Westcott, F. J. A. Hort: *The New Testament in the Original Greek*, 1881.

hivatkozik arra, hogy a legrégebbi és leginkább megbízható görög szövegekben se nem „az Úr”, se nem „Jehova”, hanem „Jézus” szerepel.¹¹

A fordítások közötti különbség oka – részben – az, hogy eltérő görög kritikai szövegkiadást vettek alapul. A *Revideált új fordítás* például a közismert és elfogadott Nestle-Aland *Novum Testamentum Graece* 27-ik kiadását használja,¹² amely főszövegében „az Úr” kifejezés szerepel, és csak a kritikai apparátus hozza lehetséges olvasatként „Jézus” nevét. Ezzel szemben Simon László Tamás o.s.b. fordításához ugyanezen kritikai szöveg 28-ik kiadását használta,¹³ amely a kritikai apparátusból átvitte a főszövegbe a „Jézus” olvasatot. A többi fordítástól való eltérést lábjegyzetében így indokolja a fordító: „Ez a meghökkentő szövegvariáns csak az NA28-ban került a szövegkritikai apparátusból a levél főszövegébe.”¹⁴

Összehasonlításul álljon itt a Júd 5 görög szövege három különböző szövegkiadásban:

Westcott-Hort:¹⁵

„υπομνησαι δε υμας
βουλομαι ειδοτας απαξ
παντα οτι **κυριος [Úr]** λαον
εκ γης αιγυπτου σωσας το
δευτερον τους μη
πιστευσαντας απωλεσεν.”

NA26:¹⁶

„Υπομνήσαι δὲ ὑμᾶς
βούλομαι, εἰδότας [ὕμᾱς]
πάντα, ὅτι [ὁ] **κύριος [Úr]**
ἅπαξ λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου
σώσας τὸ δεύτερον τοὺς μὴ
πιστεύσαντας ἀπώλεσεν.”

NA28:¹⁷

„Υπομνήσαι δὲ ὑμᾶς
βούλομαι, εἰδότας ὑμᾶς
ἅπαξ πάντα ὅτι **Ἰησοῦς**
[Jézus] λαὸν ἐκ γῆς
Αἰγύπτου σώσας τὸ
δεύτερον τοὺς μὴ
πιστεύσαντας ἀπώλεσεν.”

A változást tehát a 28.-ik kiadás hozta, amely a katolikus levelek tekintetében főszövegében megegyezik az *Editio Critica Maior*¹⁸ szövegével, amely kutatók számára a legteljesebb és legátfogóbb szövegkritikai apparátust tartalmazza.

Korábban a *The Greek New Testament* 4.-ik kiadásának szerkesztői az egyes szövegvariánsok valószínűségét osztályozták, és négy kategóriát határoztak meg (A-D).¹⁹ A negyedik kategória, melyet a kiadásban D-vel jelölnek, azokat az olvasatokat tartalmazza, melyekkel kapcsolatban nehezen tudták meghatározni, ill. a munkacsoport tagjai nehezen tudtak egységes döntésre jutni abban, hogy melyik lehet helyes a fennmaradt variánsok közül. Az ilyen megjelölést tartalmazó versek a következők: Mt 23:26, Mk 7:9, Jn 10:29, ApCsel 16:12, Róm 14:19, 1Kor 7:34, 2Pt

¹¹ *The Kingdom Interlinear Translation of the Greek Scriptures*, p. 1054.

¹² *Biblia, Revideált új fordítás*, p. 7.

¹³ Simon László Tamás o.s.b.: *Újszövetség*, p. 12.

¹⁴ Uo., p. 724.

¹⁵ B. F. Westcott, F. J. A. Hort: *The New Testament in the Original Greek*, 1881.

¹⁶ Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 26.-ik kiadás, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979. *The Greek New Testament*, 3.-ik kiadás, United Bible Societies, London, 1975. (E két kiadás szövege teljesen azonos volt, csupán a kritikai apparátus tért el egymástól.)

¹⁷ Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 28.-ik átdolgozott kiadás, ed.: Barbara and Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2012.

¹⁸ *Novum Testamentum Graecum: Editio Critica Maior*, Vol. IV.: Catholic Letters, ed.: Barbara Aland, Kurt Aland (+), Gerd Mink, Holger Strutwolf, Klaus Wachtel, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1997-2005.

¹⁹ *The Greek New Testament*, 4.-ik kiadás, ed.: Barbara Aland, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1993., p. 3*

3:10, **Júd 5**, Jel 18:3. Bár ekkor a Júd 5 tekintetében az a vélemény győzött, hogy ne a „Jézus”, hanem „az Úr” olvasat kerüljön a főszövegbe, a későbbiekben az *Editio Critica Maior* szerkesztői több másik változtatás mellett²⁰ itt is indokoltnak látták, hogy „az Úr” változatot lecseréljék „Jézus”-ra. Vegyük most szemügyre azokat a bizonyítékokat, amelyek e változtatást indokoltá teheték.

2.1. Az eltérő szövegvariánsok

A kérdéses vers esetében több eltérő szövegvariáns maradt ránk, melyeket többkevesebb szövegtanú támogat. Ezeket mutatja be a következő felsorolás,²¹ megjelölve a forrásokat is:

- *παντα οτι κυριος απαξ* – \aleph , Ψ
- *παντα οτι ο κυριος απαξ* – C, 630, 1505, 2412, 2495
- *παντα οτι ο θεος απαξ* – 442, 1243, 2492, vg^{mss}, sy^{ph}
- *απαξ παντα οτι Ιησους* – A, B, 33, 81, 2344, ar, dem, div, vg, eth
- *απαξ παντα οτι κυριος* – Ephraem
- *απαξ παντα οτι ο θεος* – C²
- *απαξ παντας οτι θεος Χριστος* – P⁷²
- *απαξ τουτο οτι ο κυριος* – L, 049, 104, 181, 326, 330, 436, 451, 629, 945, 1877, 2127, Byz, Lect
- *τουτο απαξ οτι ο κυριος* – K, 056
- *απαξ τουτο υμας οτι ο κυριος* – 0142
- *παντα οτι Ιησους απαξ* – 322, 323, 665, 1241, 1739, 1881, 2298, it^c, cop^{bo}
- *παντα οτι ο Ιησους απαξ* – 88, 915

Egyetlen forrás, a 72-es számú papyrusz tartalmazza a „θεος Χριστος”, azaz „Isten Krisztus” olvasatot. Ez a papyrusz (Bodmer Papyrusz, VII-IX) a katolikus levelek egy részét tartalmazza (Júd, 1-2Pt), és a 3-4. századból származik, és az alexandriai szövegtípust képviseli. Mivel az „Isten Krisztus” olvasat más forrásokban nem található meg, ezért kijelenthetjük, hogy nem ez volt a vers eredeti tartalma. Részletesebben azokat a szövegvariánsokat érdemes most megnézni, amelyekben az eltérés „az Úr” „az Isten” és „Jézus” megnevezések tekintetében látható. Az ezeket alátámasztó szövegforrások gyűjteményét (zárójelbe téve pedig a keletkezés idejét) tartalmazzák a következő felsorolások:²²

2.1.1. ο κυριος – az Úr

1. Elsődleges alexandriai típusú maiusculus kéziratok: \aleph (Codex Sinaiticus, 4. sz.).

²⁰ A következő verseknél található eltérések egyrészt az *Editio Critica Maior* és az NA28, másrészt pedig az NA27 és az ezt megelőző kiadások között: Jak 1:20, 2:3, 4, 15, 4:10, 1Pt 1:6, 16 (2x), 2:5, 4:16, 5:1, 9, 10, 2Pt 2:6, 11, 15, 18, 20, 3:6, 10, 16 (2x), 18, 1Jn 1:7, 3:7, 5:10, 18, 2Jn 5, 12, 3Jn 4, Júd 5, 18 (2x). Forrás: Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 28.-ik kiadás, pp. 50*-51*

²¹ Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 28.-ik kiadás, p. 731., *Textual variants in the New Testament*, https://en.wikipedia.org/wiki/Textual_variants_in_the_New_Testament#Epistle_of_Jude

²² Midwinter: *Who Led the Israelites out of Egypt?*, pp. 17-19.

2. Másodlagos alexandriai típusú maiusculus kéziratok: C (Codex Ephraemi, 5. sz.), Ψ (Codex Athous Laurae, 9-10. sz.).
3. Másodlagos alexandriai típusú minusculus kéziratok: 1175 (11. sz.), 1292 (13. sz.), 1409 (14. sz.), 1852 (1306).
4. Bizánci típusú maiusculus kéziratok: K (Codex Mosquensis, 9. sz.), L (Codex Angelicus, 8. sz.).
5. Bizánci típusú minusculus kéziratok: Byz (9-16. sz.), 175 (10. sz.), 216 (1358), 255 (12. sz.), 337 (12. sz.), 383 (13. sz.), 460 (13. sz.), 489 (1316), 632 (12-14. sz.), 917 (12. sz.), 927 (1133), 1245 (12. sz.), 1311 (1090), 1518 (15. sz.), 1717 (13. sz.), 1738 (11. sz.), 1765 (14. sz.), 1829 (11. sz.), 1836 (10. sz.), 1857 (13. sz.), 1874 (10. sz.), 1890 (14. sz.), 1898 (10. sz.).
6. Egyéb minusculus kéziratok: 104 (1087), 181 (11. sz.), 307 (10. sz.), 326 (12. sz.), 429 (14. sz.), 436 (11-12. sz.), 630 (14. sz.), 945 (11. sz.), 1067 (14. sz.), 1505 (12. sz.), 1611 (10. sz.), 1844 (15. sz.), 2138 (1072), 2147 (11. sz.).
7. Lekcionáriumok: l 593 (15. sz.).
8. Fordítások: syr^h (616).
9. Egyházatyák: Szír Efrém (meghalt 373-ban), Damaszkuszi János (754 előtt), Pseudo-Athanáziosz (8. sz.), Oecumenius (6. sz.), Theophilus (meghalt 412-ben).

A „ο κυριος” („az Úr”) változatot a régi maiusculus kéziratok közül csupán a Codex Sinaiticus és a Codex Ephraemi tartalmazza. Az utóbbiról Metzger a következő véleményt fogalmazta meg: „Bár a kézirat keletkezését az 5. századra teszik, szövege kevésbé fontos, mint amekkora jelentőséget egyesek tulajdonítanak neki. Úgy tűnik, hogy minden fő szövegforma jellemvonása megtalálható benne, leginkább az alexandriai típus második vonalának jellemvonásai, de mind a koiné, mind a bizánci keveredik benne, ezeket pedig a legtöbb tudós kevésbé tartja értékesnek.”²³ E két kódexet leszámítva a többi kézirat, mely alátámasztja a „ο κυριος” olvasatot, mind későbbi, a 9-15. századból származik.

Az egyes szövegek esetében nem csak az a fontos, hogy milyen régi, tehát mennyire áll közel az eredeti íráshoz, hanem az is, hogy melyik szövegcsoporthoz tartozik. Az „Úr” olvasatot leginkább alátámasztó korai források (K, L) mind bizánci típusúak, melyeknél „a korábbról hagyományozott szövegtípusokat, úgymint a nyugati és különösen is az alexandriait a legtöbb szövegkritikus jobb minőségűnek tartja.”²⁴

2.1.2. ο θεος – az Isten

1. Elsődleges alexandriai minusculus kéziratok: 1243 (11. sz.).
2. Bizánci típusú minusculus kéziratok: 5 (14. sz.), 442 (13. sz.), 1845 (10.).
3. Egyéb források: C² (6. sz.), 623 (1037), 1846 (11. sz.), l 44 (12. sz.), l 596 (1146), arm (5. sz.), geo (5. sz.), syr^{ph} (507-508), slav (9. sz.).
4. Egyházatyák: Alexandriai Kelemen (215 előtt), Calarisi Lucifer (meghalt 371-ben).

²³ Metzger: *Az Újszövetség szövege*, pp. 84-85.

²⁴ Uo., pp. 315-316.

A Codex Ephraemi egyik korrektorát leszámítva, aki a kéziratban a 6. században dolgozott, egy alexandriai kézirat (1243), két egyházatyja, néhány későbbi bizánci kézirat, fordítás (örmény, grúz, a szír Philoxeniana és az ószláv) támasztja alá ezt az olvasatot. Ezért a támogató bizonyítékok elenyésző száma miatt a „ο θεος” olvasatot elvethetjük, mint lehetséges eredeti formát.

2.1.3. Ιησους – Jézus

1. Elsődleges alexandriai maiusculus kéziratok: B (Codex Vaticanus, 4. sz.).
2. Másodlagos alexandriai maiusculus kéziratok: A (Codex Alexandrinus, 5. sz.).
3. Elsődleges alexandriai minusculus kéziratok: 81 (1044), 1241 (12. sz.)
4. Másodlagos alexandriai minusculus kéziratok: 33 (9. sz.), 322 (15. sz.), 323 (12. sz.), 1739 (10. sz.), 1881 (14. sz.), 2344 (11. sz.).
5. Bizánci típusú minusculus kéziratok: 424 (11. sz.)
6. Egyéb minusculus kéziratok: 6 (13. sz.), 88 (12. sz.), 915 (13. sz.), 2298 (12. sz.).
7. Fordítások: cop^{sa} (3-4. sz.), it^{ar} (9. sz.), vg (4-5. sz.), cop^{bo} (9-12. sz.), eth (6. sz.), arm^{ed mg}
8. Egyházatyák: Órigenész (253-254), Jeromos (meghalt 420-ban), Alexandriai Didümosz (meghalt 398-ban), Jusztinosz Mártír (meghalt 165-ben), Szent Béda (meghalt 735-ben), Alexandriai Cirill (meghalt 444-ben).

A „Jézus” olvasatot támasztják alá leginkább a korai, alexandriai típusú források (a Codex Vaticanus és a Codex Alexandrinus). E két forrást leszámítva fontos figyelembe venni a minusculus kéziratokat is, és az egyházatyákat, akik hivatkozásai alapján a „Jézus” szövegváltozat egészen a 2. századik visszanyúlik (Jusztinosz Mártír által, aki 165-ben halt meg²⁵). Ezt az olvasatot támasztják alá a korai fordítások is, mint pl. a Vulgata, a kopt, az etióp és néhány örmény kézirat is.

Bartholomä arra is rámutat, hogy a „Jézus” variáns nem csak korai, hanem földrajzilag is széles elterjedtséggel rendelkezik Egyiptomtól és Észak-Afrikától egészen a Római Birodalom nyugati területéig.²⁶

Bár a *The Greek New Testament* szerkesztőbizottságában a Júd 5 „D” minősítést kapott, azaz a szerkesztők nehezen tudtak eljutni végkövetkeztetésükig a kiválasztott variáns tekintetében, Bruce M. Metzger, a bizottság tagja így nyilatkozott: „A szövegkritikai alapelvek azt kívánják meg, hogy a Jézus változatot fogadjuk el, mely tagadhatatlanul a leginkább alátámasztott olvasat a görög szövegtanúk és a korai fordítások között.”²⁷

²⁵ Justin Martyr: *Dialogue with Trypho*, 118, 120, 132,
<http://www.earlychristianwritings.com/text/justinmartyr-dialoguetrypho.html>

²⁶ Bartholomä: *Did Jesus Save the People out of Egypt?*, p. 149.

²⁷ Metzger: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, p. 657.

2.2. A valószínűbb olvasat keresése

Bruce M. Metzger *Az Újszövetség szövege* című könyvében fontos szempontokat fogalmaz meg, melyek által döntenünk kell a lehetséges szövegvariánsok között.²⁸ Metzger szerint azt az olvasatot kell helyesnek tekinteni, amely leginkább magyarázatot ad a többi eltérő olvasat eredetére vonatkozóan. Ezen kívül előnyben kell részesíteni a lehetőségek közül a bonyolultabb olvasatot – tehát azt, ami inkább kérdéseket vet fel, minthogy megoldaná azokat. A másolók ugyanis inkább arra törekedtek, hogy egyszerűsítsék, érthetőbbé és olvashatóbbá tegyék a szöveget, minthogy olyan változtatásokat eszközöljenek rajta, amelyek bonyolultabbá, nehezkesebbé tennék a megértését.

Júdás levele esetében kétség nem fér hozzá, hogy a „Jézus” a bonyolultabb olvasat, és az olvasót meglepi, hogy a szerző Krisztust tekinti egy ószövetségi esemény főszereplőjének. A tény, hogy a szövegben a kivonulással kapcsolatban Jézus neve szerepel, problematikusabbá teszi a szöveg értelmezését, mintha az Úr vagy Isten állna ott. Valószínűbb, hogy ha Júdás eredetileg „Jézus”-t írt, azt a másoló – a felmerülő nehézségek miatt – megváltoztatta „az Úr” vagy „Isten” olvasatra, hogy csökkentse az előbbiből keletkező feszültséget. Arra viszont egy másolónak nem lett volna oka, hogy az egyszerűbb olvasatot bonyolultabbá tegye a „Jézus” olvasatra való módosítással.

F. F. Bruce, az elismert újszövetségi görög tudós szerint „az eltérő olvasatok létére a legjobb magyarázat az, hogy azok a Jézus nevet hivatottak helyettesíteni.”²⁹ Bruce véleményéhez hasonló következtetést fogalmaz meg kommentárjában Gene L. Green³⁰ és A. R. C. Leaney³¹ is.

2.3. Hasonló igeszakaszok az Újszövetségben

Nem egyedülálló, hogy az Újszövetség úgy utal bizonyos ószövetségi eseményekre, mint amelyben Jézus Krisztusnak volt döntő szerepe. Pál apostol a zsidó nép pusztai vándorlásával kapcsolatban így fogalmaz: „...és mindnyájan ugyanazt a lelki italt itták, mert a lelki kősziklából ittak, amely velük ment. Az a kőszikla pedig Krisztus volt” (1Kor 10:4). Néhány verssel később így folytatja az apostol: „Krisztust se kísértük, ahogyan közülük némelyek kísértették, és elpusztultak a kígyóktól” (1Kor 10:9). Itt tehát Pál Izrael történetéből két epizódot is megemlít, melyben Jézus Krisztus a testet öltése előtt jelen volt.

Érdekes, hogy míg az 1Kor 10:4 esetében nincsenek szóra méltó szövegvariánsok, addig az 1Kor 10:9-nél a kéziratok között találunk olyanokat, amelyek Krisztus nevét felcserélték az „Úr” vagy az „Isten” jelzőre – amint az a következő felsorolásból látható:³²

- Krisztus: P⁴⁶, D, F, G, K, L, Ψ, 630, 1241, 1505, 1739, 1881, Ɔ, latt, sy, co, Ir^{lat}, Or^{1739mg}
- Isten: A, 81

²⁸ Metzger, Ehrman: *Az Újszövetség szövege*, pp. 339-353.

²⁹ Bruce: *New Testament Development of Old Testament Themes*, pp. 35-36.

³⁰ Green: *Jude & 2 Peter*, p. 65.

³¹ Leaney: *The Letters of Peter and Jude*, p. 88.

³² Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 28., p. 536.

- Úr: ἄ, Β, C, P, 33, 104, 326, 365, 1175, 2464, sy^{hmg}

E vers esetében a szövegkritikai bizonyítékok arra a következtetésre vezetnek, hogy az eredeti olvasat a Krisztus volt. Ezt azonban hasonló megfontolás miatt, mint a Júd 5 esetében, a másolók igyekeztek érthetőbbé és problémamentesebbé tenni. Nem egyedülálló tehát, hogy az Újszövetség bizonyos események mögött, melynek szereplője az Ószövetségben Jahve volt, Jézus Krisztust fedezi fel. (További példa: Jn 12:41 vö. Ézs 6.)

2.4. Júdás szókinccse

A „Jézus” olvasattal szemben felmerülő legerőteljesebb érv az a tény, hogy Júdás a levelében Krisztusra nem Jézusként, hanem az Úr Jézus Krisztusként utal: Ἰησοῦ Χριστοῦ (1. vers), Ἰησοῦ Χριστῶ (1. vers), τὸν μόνον δεσπότην καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν (17, 21. versek), Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν (25. vers). Ezzel az állítással kapcsolatban azonban figyelembe kell vennünk, hogy Júdás levele görög nyelven kevesebb mint ötszáz szóból áll. Egy ilyen rövid levél esetében nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy Júdás teljes szókinccsét és irodalmi stílusát ismerjük, és nem vonhatjuk le teljes meggyőződéssel azt a következtetést, hogy idegen tőle az a szokás, hogy Krisztust egyszerűen a „Jézus” névvel illesse.

3. Következtetés

A Júd 5 vizsgálata alapján figyelembe vettük a levél központi témáját, mely igyekezett kiemelni Jézus Krisztus tekintélyét, melyet sokan elvetettek. Ebbe a szöveggörnyezetbe beleillik az, hogy az 5. vers ne egyszerűen „az Úr” tetről szóljon, hanem arról, hogy „Jézus” vezette ki népét Egyiptomból.

Áttekintettük a különféle bibliafordításokat is, és láttuk, hogy nem egyedülálló, hogy nem csak a lábjegyzetben hivatkoznak lehetséges olvasatként Jézusra, hanem a fordítás főszövegében szerepeltetik. Annál is inkább helyénvaló ez, hogy a legaktuálisabb kritikai görög szövegkiadások (az *Editio Critica Maior* és a *Novum Testamentum Graece*) is a bibliai főszövegbe illesztették be a „Jézus” olvasatot, mely korábban csak a kritikai apparátusban szerepelt. Áttekintettük az e döntés hátterében lévő kéziratokat, és azt láttuk, hogy a „Jézus” olvasatot komoly bizonyítékok támasztják alá. Figyelembe vettük a hasonló újszövetségi szakaszokat (1Kor 10:4, 9), ahol a szerző szintén Jézus Krisztus fedezi fel konkrét ószövetségi események között – és még azt is láttuk, hogy ezen hivatkozások esetében is található alternatív olvasatot. Megvizsgáltuk azokat a szövegkritikai alapelveket is, amelyek mentén levonhatjuk következtetésünket a különféle szövegvariánsok közül.

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy Júdás eredeti megfogalmazása, melyet levele megírásakor használt, ez lehetett: „Emlékeztetni akarlak titeket arra, jóllehet minderről tudtok, hogy **Jézus**, miután népét egyszer s mindenkorra kiszabadította Egyiptom földjéről, azokat, akik nem hittek, később elpusztította” (SLT).

Felhasznált irodalom

- Aebi, Ernst: *Rövid bevezetés a Bibliába*, Primo Kiadó, Budapest, é.n.
- Alexander, Pat és David (ed.): *Kézikönyv a Bibliához*, Scolar Kiadó, Budapest, 2014.
- Bartholomä, Philipp F.: *Did Jesus Save the People out of Egypt? A Re-examination of a Textual Problem in Jude 5*, In: *Novum Testamentum*, 50/2 (2008), pp. 143-158.
- Biblia, Revideált új fordítás*, Magyar Bibliatársulat, Budapest, 2014.
- Bruce F. F.: *New Testament Development of Old Testament Themes*, Eerdmans, Grand Rapid, Michigan, 1987.
- Constable, Thomas L. Dr.: *Notes on Jude*, Kézirat, 2017. (www.soniclight.com)
- Egyszerű fordítás*, Bible League International, World Bible Translation Center, h.n. 2012.
- Gaebelin, Arno C.: *Újszövetségi kommentár*, Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió, Budapest, 2013.
- Green, Gene L.: *Jude & 2 Peter, Baker Exegetical Commentary of the New Testament*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2008.
- Justin Martyr: *Dialogue with Trypho*, online változat, Early Christian Writings, <http://www.earlychristianwritings.com/text/justinmartyr-dialoguetrypho.html>
- Leaney, A. R. C.: *The Letters of Peter and Jude, The Cambridge Bible Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, England, 1967.
- Metzger, Bruce M., Ehrman, Bart D.: *Az Újszövetség szövege – Hagyományozás, szövegromlás, helyreállítás*, Harmat Kiadó, Budapest, 2008.
- Metzger, Bruce M.: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, United Bible Society, Edmonds, Washington, 2007.
- Midwinter, James: *Who Led the Israelites out of Egypt?*, kézirat, Reformed Theological Seminary, 2015.
- Nestle-Aland: *Novum Testamentum Graece*, 28.-ik kiadás, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2012.
- Radmacher, Earl D. (ed.): *The Nelson Study Bible*, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1997.
- Remmers, Arend: *Az Újszövetség áttekintése*, Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió, Budapest, 2013.
- Simon Tamás László o.s.b.: *Újszövetség*, Pannonhalmi Főapátság, h.n., 2015.
- Tenney, Merrill C.: *Újszövetségi bevezető*, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány (KIA), Budapest, 2003.
- The Kingdom Interlinear Translation of the Greek Scriptures*, Watchtower Bible and Tract Society, Brooklyn, New York, 1985.
- Vladár Gábor: *Júdás levele*, In: Pecsuk Ottó (ed.): *Bibliaismereti Kézikönyv*, pp. 653-654., Kálvin János Kiadó, Budapest, 2004.